

DIETER FORTE, MARTIN LUTHER UND THOMAS
MUNZER ODER DIE EINFÜHRUNG DER BUCH-
HALTUNG. VERLAG KLAUS WAGENBACH,
BERLIN, 1971.

a.f. mellink

Het door Dieter Forte in de jaren 1966-70 geschreven toneelstuk met bovenstaande titel, dat op 4 december 1970 te Bazel in première ging en nu ook in Nederland wordt opgevoerd, heeft reeds tot levendige discussie in ruime kring van theologen en leken over de opgeworpen vraagstukken gevoerd. Forte (geboren 1935) is freelance auteur en geen professioneel historicus, al heeft hij blijkens zijn verantwoording zich vijf jaar lang met het onderwerp bezig gehouden en de beschikbare publicaties volledig doorgewerkt, waarvan een beknopte bibliografie ook getuigenis aflegt. Het boek wordt hiermee natuurlijk geen wetenschappelijk geschrift of neerslag van geleerde vorsersarbeid, maar is in de eerste plaats dramatische vormgeving bestemd voor het toneel.

De auteur pretendeert echter iets meer, wanneer hij de geschiedschrijving van vier eeuwen als ontoereikend kritiseert - te zeer gericht op theologische aspecten en te weinig op maatschappelijke factoren - en aankondigt nu eindelijk eens met de volledige waarheid ter tafel te zullen komen, een waarheid die z.i. verrassend actueel van aard is.

Het slot van zijn titel: "Die Einführung der Buchhaltung" slaat op de praktijk der boekhouding bij het zeer monopolistisch ingestelde bankiershuis van Fugger, waarvan de rol in het tijdsgebeuren terecht in het stuk een zwaar accent krijgt.

De bedoeling is duidelijk om de geschiedenis van de "eerste grote Duitse revolutie", de Boerenopstand van 1524/25, te geven met Luther en Münzer als hoofdfiguren. Deze belangstellingssfeer valt ook in de tegenwoordige geschiedschrijving in de DDR op te merken, de "früh-bürgerliche Revolution" der 16e eeuw is daar een geliefkoosd thema. Forte, die zijn werk vergezeld doet gaan van een fraai citaat van bondspresident Heinemann, werpt zich op dezelfde problematiek. Het is niet aan te nemen dat de politicus en geleerde theoloog Heinemann ook gelukkig zal zijn met de wijze waarop Forte de godsdienstige worsteling van het Hervormingstijdvak in Duitsland vrijwel geheel van zijn dogmatische, morele en spirituele kanten heeft ontdaan, zodat de figuren van Luther en vooral van Münzer als dragers van religieuze denkbelden bijna onherkenbaar zijn geworden. Dat de schrijver "Originaltexte" heeft gebezigd, is niet

voor bestrijding vatbaar, maar dat hierbij een zekere "Auswahl" en soms ook hergroepering heeft plaatsgevonden, is eveneens onmiskenbaar.

Gezegd dient te worden dat Friedrich Engels in zijn geschrift van 1850 over de Duitse Boerenoorlog, een overigens slechts populariserend werk, dat Forte in zijn literatuurlijst ook opvoert, een heel wat positiever geluid laat horen over de betekenis van de jonge Luther, de krachtige boeren natuur, die in de jaren 1517-20 het proces van de Reformatie in de Duitse landen op gang bracht, vóór zijn latere omslag naar de zijde van de gevestigde orde. Bij Forte is hij eigenlijk tot een soort verachtelijke marionet geworden in het spel van keizer en vorsten, paus en kardinalen. En van de spiritualistische Thomas Münzer en zijn levensgang in deze periode, van zijn theologie des kruises (van het lijden) bijv., krijgen we in dit boek hoegenaamd geen voorstelling, hoewel men mag aannemen dat deze vraagstukken voor Münzer zelf even reëel waren als de cijfers van Fuggers boekhouding voor Forte zijn. Een wat gevaarlijke terloopse opmerking van Engels over Münzers spiritualisme, als zou het menselijk verstand eigenlijk hetzelfde zijn als de in de Bijbel bedoelde Heilige Geest en dus de ware openbaring geven (onbegrijpelijk eigenlijk van iemand van orthodox-protestantse huize als hij) heeft Forte blijkbaar als richtsnoer gediend, we vinden op blz. 92 deze redenatie immers precies terug.

"Es bedurfte keiner Aktualisierung" zegt F. in zijn verantwoording. Op blz. 19 leest men hoe Fugger achteréenvolgens spreekt over "inflationäre Boom", over "rationalisieren" van de produktie, "Lohnstopp", "Konzern", alles economische termen die wel in de 20e eeuwse bronnen, maar volgens mij niet in die van de tijd van Luther voorkomen. Dit soort spraakgebruik is ook in andere gevallen opmerkelijk, zelfs het woord "Monopolkapitalismus" komt op blz. 87 voor, waarbij wellicht een geschrift van Lenin als bron gediend heeft, maar zeker geen van Thomas Münzer.

Een geheel andere vraag is die naar het effect van dit stuk op de openbare mening in Duitsland, voor zover het de bedoeling heeft een bepaald gevestigd geschiedbeeld te verbrijzelen, dat de feodaal-absolutistische Pruisische traditie weerspiegelde. Dit is allereerst een intern-Duitse aangelegenheid, zeker van Nederlands standpunt bezien. Onze Hervormingsgeschiedenis bevat geheel andere godsdienstige en staatkundige elementen, waaraan echte vrijheidstradities verbonden zijn. De tragiek van de Duitse historie van 1525 en later is juist de volslagen mislukking van dergelijke democratische pogingen en het klinkt wat sinister, wanneer er sprake is van het eerste parlement op Duitse bodem (blz. 188 vlg.), wanneer steeds weer de leuze: "alle macht aan het volk" (!) voorkomt en het gezamenlijk optreden van arbeiders en boeren gememorcerd wordt. Ook Engels beseftte dat 1848/49 een dramatische herhaling was van 1525, en voor de gebeurtenissen van 1918/19 geldt ten dele hetzelfde.

Dieter Forte, geboren in de stad van Heinrich Heine Düsseldorf, maakt de indruk als geschiedschrijver en als wegwijzer voor zijn landgenoten wat heetgebakerd te werk te gaan, maar ten slotte schrijft de man een toneel-